

DE NUMISMATIEK IN VERBAND MET DE “EXPOSITION INTERNATIONALE DE L’EAU, LIÈGE 1939”

Willy Faes

Als kleine jongen van een jaar of tien trok ik geregeld de schuif open van de dressoir in onze eetkamer waarin zich drie kartonnen doosjes bevonden. In deze doosjes zaten bronzen medailles die ik graag ter hand nam om ze te bewonderen. Een van deze medailles genoot mijn voorkeur: een grote plakket met een draagring. Mijn grootvader, secretaris-penningmeester van de fanfare van Zaventem, had deze plakket gekregen op het muziekfestival van de *Exposition Internationale de l’Eau* te Luik in 1939.

Deze drie medailles uit mijn jeugdjaren liggen waarschijnlijk aan de basis van mijn passie voor de medaille vandaag. Alles wat betrekking heeft met deze “water”-tentoonstelling van Luik in 1939 interesseert mij en blijft mij boeien.

Maar wat was nu deze *Exposition Internationale de l’Eau* en welke was de reden om deze in te richten? Het beste antwoord vinden wij in een publicitaire brochure uitgegeven door de organisatie van de tentoonstelling. Ik citeer deze tekst in de spelling van toen:

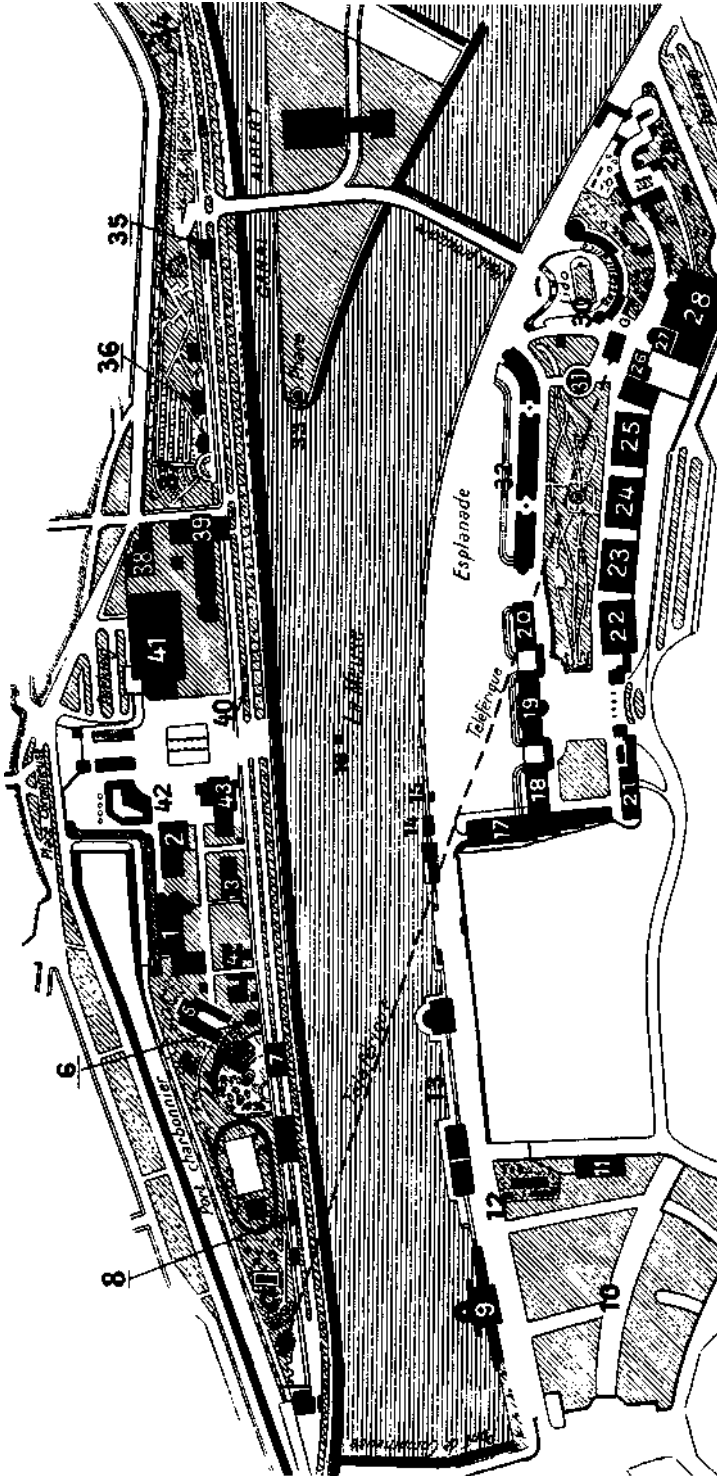
In 1939, viert België de voltooiing van het Albertkanaal

De Internationale Tentoonstelling van Luik 1939 heeft ten doel het vieren van de voltooiing van het Albertkanaal dat de Haven van Antwerpen met het Luiker industriebekken zal verbinden.

Het Albertkanaal is een der reusachtigste ondernemingen welke het Burgerlijke Genie in deze eeuw heeft uitgedacht. De verwezenlijking er van, welke met die van het Panamakanaal kan vergeleken worden, zal tien jaar arbeid en twee miljard frank uitgaven gevegd hebben.

Deze prachtige waterweg door schilderachtige landschappen zal een geweldigen weerslag hebben op het economisch leven van België.

De Kempische koolmijnen zullen er renderend door worden gemaakt; het Vlaamse platte land zal vatbaar worden voor verindustrialisering; de Waalse industrieën zullen weer opbloeien en Luik zal een der belangrijkste binnenhavens worden van Europa.

PLAN GÉNÉRAL DE L'EXPOSITION

1. Palais de l'Université	23. Palais de l'Industrie	34. Parc Zoologique
2. Palais des Beaux-Arts	24. Palais de l'Electricité	35. Palais de la Ville de Gand
3. Palais de la Ville d'Anvers	25. Travaux urbains et ruraux	36. Palais de la Ville d'Ostende
4. Pavillon Catholique	26. Palais du Luxembourg	37. Roseraie
5. Belfroi du Travail	27. Palais de la Ville de Namur	38. Palais des Arts Contemporains
6. Palais de Cuba	28. Palais de la Siderurgie	39. Palais de l'Allemagne
7. Palais de la Hollande	29. Le Lido	40. Palais de la Ville de Bruxelles
8. Palais de la Grèce	30. Le Gay Village Mosan	41. Grand Palais des Fêtes de la Ville de Liège
9. Palais des Colonies	31. Palais de la Ville de Paris	42. Palais du Commissariat général
10. Parc des Attractions	32. Section Française	43. Palais du Tourisme
11. Gare du Decauville	33. Monument au Roi Albert	

De tentoonstelling werd opgebouwd in twee jaar tijd op een terrein van 50 ha op beide zijden van de Maas tussen de Pont de Coronmeuse en het eiland Monsin aan het begin van het Albertkanaal. De tentoonstelling stond onder de voogdij van de minister van Openbare Werken en de organisatie werd verzorgd door de samenwerkende vereniging *Liège 1939 – Grande Saison Internationale de l'Eau* onder leiding van een commissaris-generaal.

De officiële opening gebeurde op 20 mei en alhoewel de sluiting voorzien was begin november, werd de tentoonstelling vroegtijdig gesloten begin september 1939 omwille van de dreigende oorlog.

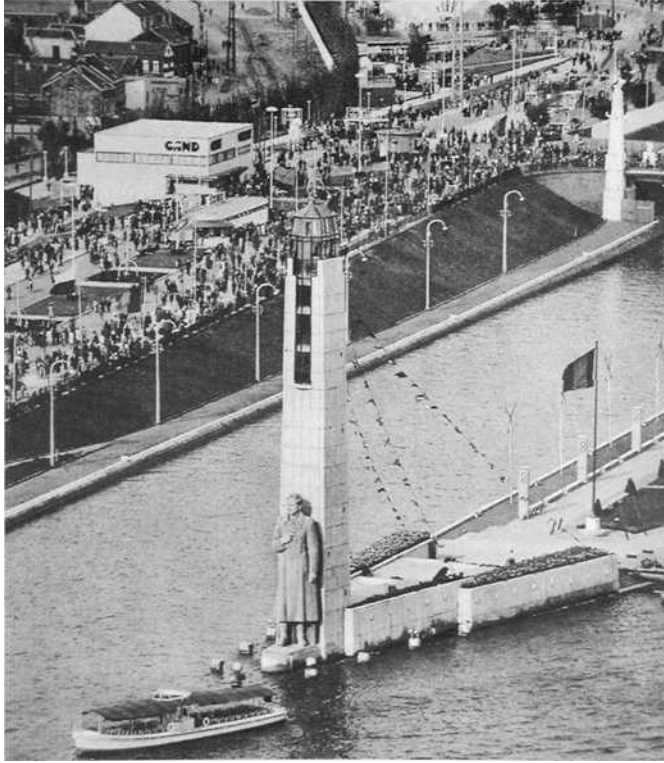
Er waren 2.500 exposanten verdeeld over 50 paleizen. Er waren een aantal landen-paleizen waarvan deze van Frankrijk en Duitsland (het Derde Rijk) zeer groot waren. Daarnaast waren er ook een aantal paleizen van steden zoals Parijs, Brussel, Antwerpen, Oostende, Gent en Namen. Er waren ook vele paleizen van de industrie en van instellingen.

De eerste 10 dagen werden er al 1.000.000 bezoekers geteld. Er werden ook 250 congressen georganiseerd en ook de showbizz kwam uitgebreid aan de orde: de grootste vedetten van die tijd traden er op zoals Charles Trenet, Mistinguett, Joséphine Baker en Maurice Chevalier. Elke avond was er een lichtspel rond de fontein en in het midden van de Maas was er een fontein van 100 m hoog. Er was ook een speeltuin, een zoo, een *téléférique* en de restaurants van het Lido met een olympisch zwembad. Er was ook een soort Oud-België dat hier *Le Gay Village Mosan* genoemd werd.

Op 30 juli 1939 werd, in aanwezigheid van Leopold III en de koninklijke familie, het Albertkanaal plechtig ingehuldigd, het einde van de werken gevierd en het standbeeld van Albert I, werk van Marcel Rau, op de samenvloeiing van het Albertkanaal en de Maas ingehuldigd. Die dag waren er 750.000 bezoekers.

Er werden ook een aantal grote manifestaties georganiseerd zoals de *Jeu de Liège* (Luikse Spelen), het *Fête Nautique* (Waterfeest), het *Festival de Musique* (Muziekfestival) en het *Fête des Drapeaux* (Vaandelfeest), waarvan ook een aantal grote sportmanifestaties: de *Grand Prix Automobile*, de *Grand Prix Motocyclette*, het *Grand Critérium Cycliste* en het *Fête de la Santé*. Er waren ook 300 toernooien en kampioenschappen op gebied van yachting (internationale rally en de *Pavillon d'Or*), modelyachting, zwemmen, waterpolo, vissen, atletiek, kaatsspel, basketbal, autoracen, motocross, fietsen, turnen, voetbal, golf, wandelen, kleiduifschieten, boogschieten, precisieschieten, tennis, hockey, ijshockey, schaatsen, boksen, worstelen, biljard, schermen en paardensport. Veel van deze gebeurtenissen hadden plaats buiten het domein van de tentoonstelling om praktische redenen.

Omwille van de dreigende oorlog waren in de bruggenhoofden van Ougrée en Val-Benoît mijnladingen aangebracht om de bruggen over de Maas te kunnen dynamiteren in geval oorlog met Duitsland zou uitbreken. Ten gevolge van een storm op 31 augustus 1939 werden de mijnladingen per toeval ontstoken en de bruggen vernield. Dit was de aanleiding om de tentoonstelling vroegtijdig te sluiten begin september. Op 1 september 1939 viel Duitsland Polen binnen en op 10 mei 1940 België.

*Het beeld van Albert I, werk van Marcel Rau, op het eiland Monsin te Luik op de samenvloeiing van de Maas (vooraan) en het Albertkanaal (achteraan).
Op de achtergrond een deel van de expo.*

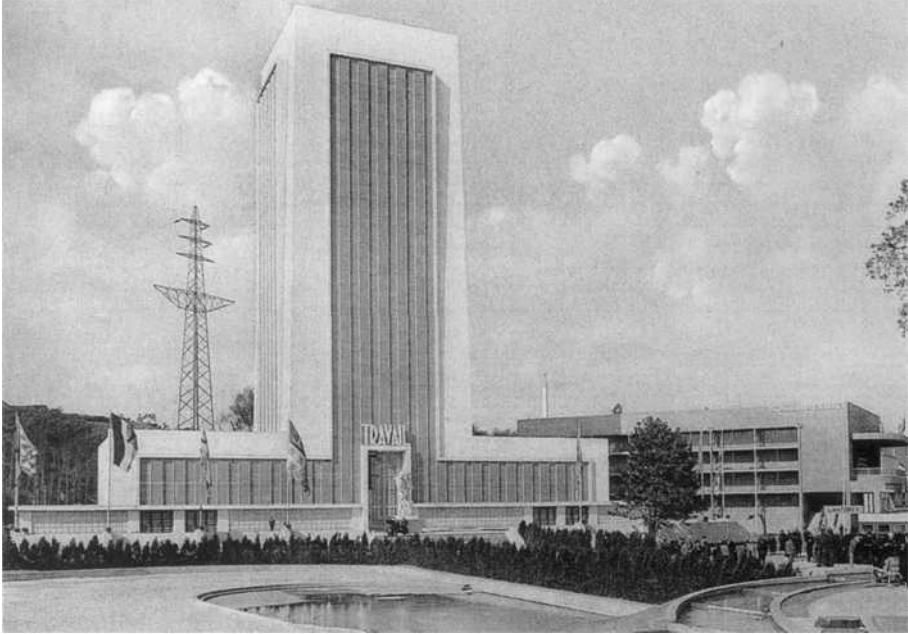
Paleis van Frankrijk, bestaande uit 3 gebouwen

Paleis van het Commissariaat-Generaal

Paleis van Duitsland met de adelaar van het Derde Rijk

Nationaal Belfort van de Arbeid

De monumentale ingang aan de Place Coronmeuse

*Het Lido met zijn vele restaurants.
Op een boog het beeld "Le Plongeur" van Idel Ianchelevici*

Le Gay Village Mosan

Zoals gebruikelijk toen, zorgde men er voor dat deze belangrijke tentoonstelling en de manifestaties die er mee gepaard gingen, vereeuwigd werden door middel van medailles, hangertjes en jetoens. Diverse Belgische graveurs o.a. Dupont, Devreese, Glorie, Rau, Mauquoy, hadden de eer medailles voor deze gelegenheid te mogen uitvoeren. Maar ook Frankrijk gaf meerdere medailles uit naar aanleiding van de internationale watertentoonstelling. De Monnaie de Paris zorgde trouwens ook nog voor een humoristisch numismatisch aandenken door onze nationale bekendheid “Manneken Pis” als “waterheld” af te beelden.

LIJST VAN DE MEDAILLES DIE MOMENTEEL GEKEND ZIJN

Het is meer dan waarschijnlijk dat hiervan varianten bestaan en het is zeker niet uitgesloten dat er nog andere medailles werden uitgegeven.

1. Hangertje “Paul van Zeeland”

door Louis Dupont

Ø 28 mm brons

Vz. Een zeemeermin naar links met in het midden het perron van Luik waaraan een zeil is vastgemaakt

Kz. FÊTE DE L'EAU / 1939 / — . — / VISITE DE MONSIEUR / PAUL VAN ZEELAND / – 2 MAI – / 1937

Paul Van Zeeland (1893-1973) was eerste minister van België van 1935 tot 1937.

2. Medaille van de stad Luik

door Louis Dupont

72 x 72 mm brons, Fisch & Cie

Vz. Naakte buste van een vrouw naar links die het wapenschild toont van de stad Luik; LA VILLE / DE LIEGE (vertikaal links en rechts)

Kz. Drie naakte vrouwen die de Scheepvaart, de Mijnen en de Metaalindustrie voorstellen

3. Medaille van de commissaris-generaal

door Godefroid Devreese

78 x 82 mm zilver of brons, Fonson

Vz. Op het voorplan, Neptunus met drietand naar links en een zeemeermin die op een kinkhoren blaast naar links, op de achtergrond een algemeen zicht op de gebouwen van de tentoonstelling; LIEGE 1939 (onderaan rechts)

- Kz. Zicht op de diepe uitgraving van het Albertkanaal
CANAL ALBERT (bovenaan) EXPOSITION INTERNATIONALE DE
L'EAU 'LIEGE 1939, / LE COMMISSAIRE GENERAL DU GOUVERNE-
MENT. (onderaan in de afsnede)

4. Grote hanger Stad Luik: muziekfestival

door atelier Fisch / naar een ontwerp van kunstschilder Alfred Martin (?)
80 x 51 mm brons, Fisch & Cie

- Vz. Naakte gevleugelde man naar rechts zittend op een bron en die een plaket voor zich heeft met de inscriptie CANAL ALBERT; in de rechterbovenhoek het gekroond wapenschild van Luik met ondermeer het ereteken van het Franse Légion d'honneur
EXPOSITION INTERNATIONALE / DE L'EAU (onderaan)
- Kz. Het perron van Luik over een verdiepte rechthoek met een reeks muziekinstrumenten
VILLE DE LIEGE / FESTIVAL DE / MUSIQUE (bovenaan) 1939 (in het veld)

5. Grote hanger Stad Luik: vaandelstoet

idem als voorgaande

Vz. Idem als voorgaande

Kz. Idem als voorgaande, maar in de verdiepte rechthoek een reeks vaandels
VILLE DE LIEGE / CORTEGE DES / DRAPEAUX (bovenaan) 1939 (in het veld)

Het Vaandelfeest had plaats op 28 mei 1939, waarbij een vaandelstoet uitging

6. Hangertje Stad Luik: muziekfestival

32,5 x 20,5 mm verzilverd brons, Fisch & Cie

Idem als nr. 4, maar verkleinde versie

7. Hangertje Stad Luik: vaandelstoet

32,5 x 20,5 mm zilver (aanduiding AR op de keerzijde rechts onderaan), Fisch & Cie
Idem als nr. 5, maar verkleinde versie

8. Plaket van de toervaart Pavillon d'Or

door ?

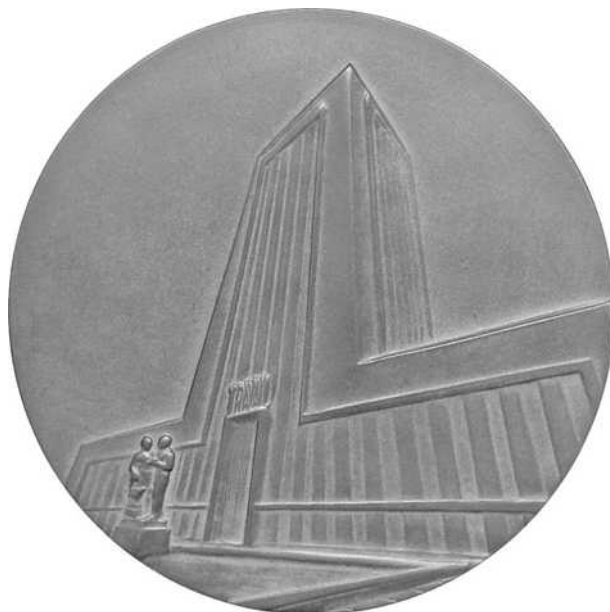
56,5 x 67 mm wit metaal

Vz. Kaart met België met het circuit van de Pavillon d'Or en een driehoekige wit en rode vlag; EXPOSITION INTERNATIONALE DE L'EAU / LIEGE 1939 (bovenaan) PAVILLON D'OR / 1939 (onderaan)

Kz. Blanco

In 1939 ontving Luik, op initiatief van de Royal Club de la Meuse, de derde toervaart Pavillon d'Or. Op 30 juli 1939 legden ongeveer 100 boten aan in het bassin van de Exposition Internationale de l'Eau, in de buurt van het standbeeld van koning Albert I. Ze werden begroet door koning Leopold III die op bezoek was te Luik voor de inhuldiging van het Albertkanaal. De Pavillon d'Or wordt nog steeds elk jaar gehouden in een Europese stad. Het evenement trekt een honderdtal motorboten aan die samen een toeristisch en cultureel circuit afvaren.

9. Medaille nationaal belfort van de arbeid

door Paul De Greef

Ø 80 mm brons, De Greef

Vz. Zicht in kikkerperspectief van het belfort van de arbeid met het monument aan de arbeid links op het voorplan; boven de ingang: TRAVAIL

Kz. BEFFROI NATIONAL DV TRAVAIL ★ NATIONAAL BELFORT VAN DEN ARBEID ★ (rondom) LIÈGE / 1939 / LVIK (in het veld)

10. Medaille internationale zwemwedstrijd

door Raymond Glorie naar een ontwerp van Emile Salkin

Ø 50 mm brons, Fisch & Cie (n° 926 p. 37)

Vz. Duiker naar rechts

Kz. In een krans: TOURNOI INTERNATIONAL / – / 3-4 JUIN / LIÈGE 1939 / –
/ EXPOSITION

11. Hangertje zwemtornooi voor scholieren

idem als voorgaande

Ø 28 mm brons, Fisch & Cie (n° 938 p. 37)

Vz. Idem als voorgaande

Kz. In het middenveld rond en op het perron van Luik: LIEGE 1939
• VILLE DE LIÈGE • EPREUVES SCOLAIRES DE NATATION (langs de
rand)

12. Medaille van de tentoonstelling van de vrijetijdsbesteding van de tramwayman

hoogstwaarschijnlijk door Paul Fisch

Ø 50 mm brons, Fisch & Cie (n° 1016 p. 23)

Vz. Allegorisch tafereel met de Schone Kunsten, de Vrede en de Industrie

Kz. In een krans: EXPOSITION DES LOISIRS / DU / TRAMWAYMAN / LIÈGE / 1939

13. Prins van Luik

door Marcel Rau

Ø 50 mm brons, Fisch & Cie

Vz. Hoofd naar links van prins Albert met rechts zijn gekroond monogram en het wapenschild van Luik

Kz. Boven, in een cirkel: LIEGE 1939 op en rond het perron van Luik
 "JE DÉCLARE / OUVERTE L'EXPOSITION / INTERNATIONALE DE / L'EAU,, (onderaan)

14. Hangertje Feest van de Gezondheid

door Alfons Mauquoy

30,5 x 23 mm brons, Fisch & Cie (n° 889SP p. 35)

Vz. Turner naar rechts met uitgestrekte arm; vertikaal links: VIGOR (Latijn voor KRACHT); rechts een korenaar

Kz. LIÈGE / - 1939 - / EXPOSITION / — / PARTICIPANT / À LA / FÊTE DE LA SANTÉ / —

15. Opening van de brug van Ougrée op 18 juni 1939

door ?

Ø 36 mm brons

Vz. Het wapenschild van Ougrée voor de nieuwe brug over de Maas
COMMUNE D'OUGRÉE (bovenaan)

Kz. INAUGURATION / DU / NOUVEAU PONT / 18 JUIN / LIÈGE 1939 / EXPOSITION

Deze nieuwe brug, ingehuldigd op 18 juni 1939, werd reeds vernield op 31 augustus 1939, samen met de spoorwegbrug van Val-Benoît (gebouwd 1935), ten gevolge van een storm waarbij de mijnladingen in de bruggenhoofden per toeval ontstoken werden. Die waren aangebracht om de bruggen te kunnen vernielen in geval oorlog zou uitbreken met Duitsland. Dit was de aanleiding om de watertentoonstelling vroegtijdig te sluiten begin september.

16. Plaket internationale rally voor yachten

door Antoine Vriens

72,5 x 51 mm brons, Fonson (pl. V n° 29)

Vz. Man die boot voortduwt met linksboven de zon; vertikaal rechts: L'EFFORT

Kz. MEETING / INTERNATIONAL / AUTONAUTIQUE / DE / BELGIQUE / LIEGE / 1939

Er werd ook een internationale rally voor yachten georganiseerd.

17. Hangertje voor zwemmers

door Herman Heusers (?)

36,5 x 25 mm brons, Fisch & Cie (n° 1592B p. 56)

Vz. Zwemmer

Kz. LIEGE 1939

Naast België, gaf Frankrijk meerdere medailles uit naar aanleiding van de internationale tentoonstelling van het water. Ook hier zullen waarschijnlijk varianten bestaan en nog andere medailles waarvan wij momenteel het bestaan nog niet kennen.

1. Medaille deelname van Frankrijk aan de tentoonstelling

door Louis Muller

Ø 68 mm zilver of brons, Monnaie de Paris

Vz. “Marianne” ten voeten uit stelt de maquette van het Frans paleis voor, aan haar voeten, links en rechts ledigen een naakte man en vrouw een kruik in het water;

PARTICIPATION DE LA FRANCE • EXPOSITION INTERNATIONALE DE LA TECHNIQUE DE L'EAU (rondom) LIEGE 1939 (in het veld)

Kz. SECTION FRANCAISE / ≡ A L'EXPOSITION / INTERNATIONALE / DE LA TECHNIQUE / DE L'EAU ≡ LIEGE / ≡ MCMXXXIX ≡ / rechthoekige kader voor een inscriptie

2. Medaille de Maas

door Marcel Renard

Ø 59 mm brons, Monnaie de Paris

- Vz. Een rechtopstaande naakte vrouw met een kruik in de rechterarm, voorstellend de Maas, omringd door de wapenschilden van Frankrijk, België en Nederland op hun beurt omringd door de respectieve nationale leuzen: LIBERTE EGALITE FRATERNITE, L'UNION FAIT LA FORCE, JE MAINTIENDRAI; langs de rand: LA MEVSE
- Kz. EXPOSITION INTERNATIONALE DE L'EAU • LIEGE 1939 • (rondom)
INAUGURATION / DE LA SECTION FRANÇAISE / — / 21 MAI 1939 /
— (in het veld)

3. Hangertje en jeton de Maas

door Marcel Renard

Ø 23 mm wit metaal, Monnaie de Paris

- Vz. Variante van de voorgaande medaille maar de naakte vrouw is nu omringd door het wapenschild van Luik en het prins-bisschoppelijk paleis; langs de rand: LA MEVSE
- Kz. EXPOSITION INTERNATIONALE DE LA TECHNIQUE DE L'EAU •
(rondom) LIEGE 1939 (in het veld)

4. Jetons van Vlaanderen, Wallonië en Brussel

door Pierre Charles Lenoir (Vz.1), Pierre Alexandre Morlon (Vz.2), Georges Henri Prud'homme (Vz.3)

Ø 32 mm brons, Monnaie de Paris

Vz.1 Een melkmeisje met melkkan; langs de rand: LES FLANDRES

Vz.2 Een staalarbeider met op de achtergrond een staalfabriek; bovenaan: LES ARDENNES

Vz.3 Manneken Pis op zijn voetstuk naar rechts; in het veld: MANN-EKEN / PIS

Kz. EXPOSITION / INTERNATIONALE / DE LA / TECHNIQUE DE L'EAU / – / LIÉGE / 1939 / –

Deze jetons tonen het destijds agrarische Vlaanderen en het geïndustrialiseerde Wallonië. Met de jeton voor Brussel, Manneken Pis tonend, zorgde de Monnaie de Paris voor een humoristisch numismatisch aandenken. Deze jetons hadden zij reeds gebruikt voor de wereldtentoonstelling van Brussel in 1935 maar dan natuurlijk met een andere keerzijde.

5. Amphitrite

door Georges Guiraud

Ø 68 mm brons, Monnaie de Paris

Vz. Amphitrite met op de achtergrond een triton die in een kinkhoren blaast

Kz. Verschillende symbolen in verband met het water

EXPOSITION INTERNATIONALE (rondom) DE LA / TECHNIQUE / DE / L'EAU (in het veld) LIEGE / 1939 (onderaan)

Amphitrite, Griekse godin van de zee, dochter van de zeegod Nereus, is de gemalin van Poseidon en de moeder van Triton.

Triton, Griekse zeegod, zoon van Amphitrite en Poseidon, rijdt over de golven met paarden en zeemonsters en blaast op de kinkhoren om de zee te bedaren. Hij wordt voorgesteld als een man met een vissenstaart, soms met de voorbenen van een paard.

BIBLIOGRAFIE

Viviane Lejeune en Marc Moisse, *Exposition de l'Eau, Liège 1939*, Les Éditions du Molinay Andenne 1999.

Fondscatalogus Fibru-Fisch

Fondscatalogus Fonson

Albert M. Willenz, *Le médailleur Godefroid Devreese*, 1986, n° 404, p. 186.

Luc Vandamme & Daniel Bernier, *Raymond Glorie zijn numismatisch werk*, in: Jaarboek E.G.M.P. 1998, n° 16, p. 198-199.

Luc Vandamme & Daniel Bernier, *Marcel Rau, graveur van Leopold III*, in: Jaarboek E.G.M.P. 1998, n° 27, p. 74.

Luc Vandamme, *De medailles van koningin Elisabeth en Fernand Vanderplancke, een eeuw medaillekunst*, Koksijde 2003, n° 25, p. 36/37.

De spreekbeurt, gehouden vrijdag 14/04/2000 tijdens het *Colloque du 50ième anniversaire de l'AEN – Université de Liège*, en deze tekst kwamen tot stand dank zij de hulp van mijn vrienden uit de provincie Luik, de heren Arsène-Réginald Buchet, Roger Loureau (†) en Marcel Rocour. Ook Jaak Daems, Régis Renard, Stefan De Lombaert voor de aanvullingen en Luc Vandamme voor de verbeteringen dank ik langs deze weg zeer hartelijk.